

Plukovník Ing. Václav S v o b o d a

Pro Evropu 21. století: odpovědnost a exaktnost úvah

(ad F. Roček: *Evropa 21. století*, VR 2/98)

Nemohu nereagovat na názory, uvedené v článku F. Ročka ve VR 2/98. Nikterak neupírám autorovi článku právo na vlastní vizi vývoje Evropy a světa, jakkoliv pochmurnou a prezentovanou dosti nesoustředěným a nekonzistentním a podle mého vkusu příliš kategorickým a emotivním tónem. Důvodem mé polemiky je především závažná skutečnost, že s podobnými názory a přístupem se lze setkat stále častěji, a to nikoliv jen u laiků. Pokud bych mohl použít ještě jeden podtitulek a parafrázovat podtitulek článku F. Ročka „Podvědomá obava z konfliktu“, napsal bych „**Reálná obava z pochybeného přístupu k bezpečnostní politice a krizovému managementu**“. Jsem totiž přesvědčen, že široké uplatnění prezentovaného přístupu v bezpečnostní politice a v krizovém managementu by s velkou pravděpodobností k naplnění „podvědomé obavy“ F. Ročka reálně vedlo.

Zásadní výhradu mám hned k obsahu první věty článku, kde se uvažuje „budoucí nevyhnutelné vojenské ohrožení v podvědomí mnohých střízlivě uvažujících lidí“ a porovnává se dnešní fenomén islámského fundamentalismu a extenzivních tendencí „probouzejících se mocností“ se situací v 30. letech a hrozbou „hitlerovského fenoménu“.

Moje výhrada není jen k nepřiměřené terminologii a nesrovnatelnosti obou situací, ale především k **ignorování schopnosti sebezáchovy a poučení se**, kteréžto atributy jsou vlastní inteligentní komunitě, kterou snad současné lidstvo přece jen je. V 30. letech byl apel Karla Čapka brán pouze jako umělecká vize, nikoliv jako varování a výzva vynikajícího krizového manažera, indikujícího nejen vznik a eskalaci krizové situace, ale i ukazujícího nezbytnost na ni reagovat. V současné době informační výměny, pokroku vědy, světových fór, profesionálních institucí bezpečnostní politiky a krizového managementu se nelze omezit na pasivní konstatování blížící se katastrofy bez alespoň náznaku vlastního postoje, odporu, protestu a hledání cest, jak neblahému vývoji zabránit.

Nemohu souhlasit s autorovým názorem na jednotící hledisko obav, jakýsi archetypální typ ohrožení, kterým je „český prostor jako nešťastné místo“. Úvahy tohoto typu, **poukazování na „naši geografickou a faktickou malost“** jsou nejen nepodložené, ale svým způsobem záludné a škodlivé, protože eliminují reálný pohled a provokující zevnitř i zvenku k tomu, aby „malost“ byla programově pěstována a využita. Odmítám operovat s pojmy „nešťastný prostor“ nebo „nešťastná doba“. Život v prostoru i čase utvářejí lidé a převážně na nich záleží, zda budou „malí či velcí“. Upřímně řečeno, „český prostor“ je místo krásné, v celém světě obdivované a možná i záviděné národy, žijícími v lokalitách, sužovaných přírodními živly. Redukovat problémy na prostor nebo dobu je však jistě velmi nenáročné.

Stejně tak je nenáročný, zavádějící a, nutno zdůraznit, v dějinách bohužel osvědčený, **ventilování vnitřních problémů hledáním nepřítele**, tu národního, tu rasového, třídního, náboženského nebo jiného. Je to známá finta, jak ovládnout veřejné mínění v dané zemi a odvést jeho pozornost od neúspěšné nebo přímo špatné správy země, nezvládnutí vnitřních problémů, úpadku a neschopnosti vládnoucí struktury. Tento fenomén, který je důležitým bezpečnostním rizikem v latentním stadiu, byl v historii výrazný v zemích s totalitním režimem, jejichž občané připustili nebo umožnili, že vláda byla, různými cestami, ale s jediným cílem, ze správy veřejných věcí a služby občanům postupně degenerována na ovládnutí, moc a zvládnutí. Ani státy a národy současného světa, kdy státní prostředky představují lákavé hodnoty značného rozsahu, nejsou vůči tomuto procesu imunní. Pod tímto úhlem je, myslím, korektní a konstruktivní vnímat a zacházet s různými „strašáky“. „Strašák amerického imperialismu“ se při stejném uvažování druhé strany („strašák islámského fundamentalismu“) může stát, případně spolu se „strašákem korejského tygra“, když ne hybnou silou, tak katalyzátorem krize.

Je nutná korektnost, objektivnost a komplexnost úvah. Je nutná nejen reflexe, ale i sebereflexe, protože krizová situace má vždy nejméně dva póly, resp. účastníky. I přes děsivé projevy exponentů militantního islámského fundamentalismu nelze nevnímat problém v potřebné šíři a hloubce, odpovědně poznat a respektovat postoj druhé strany k vlastnímu stylu života a vlastní stupnici hodnot. Islámské země nejsou jen náboženská fanatici, ekonomická a vojenská síla, ale i kultura a především miliony lidí. Opačný přístup, permanentní dmýchání ohně a jítření ran, netlumený kruh pomsty, přerušování komunikace, jednostranné preferování vojenského řešení, nejsou hodny moderního lidstva. To, myslím, platí pro Bosnu, Kosovo, Irák, Čechensko i Ulster a obecně pro celý současný svět. V článku F. Ročka o těchto aspektech není ani zmínka. Značný význam jim přikládám zejména proto, že od plochých úvah s uvedenými strašáky je jen krůček k děsivým úvahám o „strašáku přelidnění“ a „normálním řešení“ populačních a zdrojových problémů válkami.

Indikace, analýza a adekvátní řešení zmíněných problémů, položení a zodpovězení otázky, jak nás budou soudit příští generace, umožníme-li jim vůbec vznik a existenci, jak na nás pohlíží okolní svět, nastavení „zrcadel budoucnosti a okolí“ [1] jsou závažnými úkoly krizových manažerů a politiků, ale i pracovníků v oblasti sdělovacích prostředků a odborných periodik, Vojenské rozhledy nevyjímajíc.

Vedle časové a prostorové sebereflexe je nutno programově věnovat podstatně větší pozornost korektním opatřením krizového managementu, bezpečnostní diagnostice, indikaci startovacích mechanismů, včetně záminek a motivů krizí, žádoucích i nežádoucích synergií a pozitivních zpětných vazeb, nalezení a eliminace zdrojů a podmínek vzniku krizí.

Stručně řečeno: minimálně stejný zájem jako na krizové vize a plány, věcné a finanční kalkulace technických a organizačních krizových opatření **zaměřit na stabilizující mechanismy a hledání cest k vytvoření trvale a reálně bezpečného prostředí**. Realností míním jednak odmítnutí stabilizace negativních jevů, jednak posunutí prahu pro destruktivní a nevratné krize. V praxi to znamená uplatnit nový přístup, přestat s účelovým memorováním anachronismů, neadekvátními citacemi z Clausewitz, starých Římanů atd., a řešit naléhavé problémy reálnými aktuálními prostředky.

Evropa 21. století, její obyvatelé, naši potomci, vyžadují vedle vizí, více či méně oprávněných, zabývat se odpovědně, s potřebnou exaktností a hloubkou nejen otázkami, jaké konflikty je čekají, ale i aktivitami k jejich vyloučení. Zvýšení exaktnosti v krizovém managementu, využití moderních metod a teorií, např. synergetiky a teorie katastrof, je nejen nutné, ale i možné. Pro moderní politiky a krizové manažery na skutečně profesionální úrovni by to nemělo být něco, co odmítají jako příliš složité nebo jako plané teoretizování, ale co akceptují jako prostředek, který jim pomáhá. Je však třeba vynaložit určitý čas a energii k jeho poznání. Pro ilustraci uvádím velmi zajímavé modelování vývoje konkurujících si sociálních systémů metodou tzv. velkých proměnných, uvedenou v [2]. Jako charakteristiku systému se zde uvažují:

- politicko-psychologický faktor
- dispoziční (ekonomický) faktor
- destrukční (vojenský) faktor.

Časový vývoj systémů se popisuje soustavou diferenciálních rovnic, jejichž 32 variabilních koeficientů při rozličných kombinacích zvolených hodnot dává široké spektrum možných scénářů. Podrobnou informaci o této, zejména z metodologického hlediska, zajímavé metodě nalezne čtenář v citované knize.

Mne osobně velmi zaujal závěr, charakterizující jednu z variant. Pro jeho obsah a pěknou formulaci jej budu doslovně citovat: „...*Smutným znakom tejto abstraktnej konfrontácie je to, že nemá nádej na skončenie. V teoretickej ríši by na to stačilo veľmi málo, napr. len trošku pozmeniť hodnoty iba dvoch parametrov ... z nuly na hodnoty hoci len 0,02 a obidva systémy by sa ocitli v trvale mierových podmienkach. V reálnom svete je však každá, aj ta najnepatrnější zmena charakteristických konštánt zrejme často neriešiteľným problémom ...*”.

Myslím, že by stálo za úvahu posílit hypotetičnost tohoto výroku, nebo přímo obrátit jeho pravdivostní hodnotu. Nebylo by to poprvé, kdy jevy byly dříve spočítány, než reálně objeveny a využity. Samozřejmě jsem si vědom, že vývoj Evropy 21. století nelze spočítat nebo beze zbytku naprogramovat. Život je život a teorie může přispět k jeho kvalitě.

Vrátím se k článku F. Ročka, konkrétně k větám „Lidé si na zvyšující se napětí zvykli jako na součást doby” a „Z psychologického hlediska se s budoucími konflikty lidé smířují již dnes.” Samozřejmě, není napětí jako napětí a konflikty jako konflikty. Vzhledem k podtitulu diskutovaného článku se lze domnívat, že uvedené pojmy jsou specifikovány na oblast válečnou. Nepodezřívám autora, že by termíny „zvyknout si” a „smířit se” chápal ve smyslu „akceptovat”. Nicméně ani tak s jeho obecným kategorickým soudem nemohu souhlasit a velmi by mne zajímalo, z čeho v této pasáži článku vychází.

Kult násilí, hrubosti a bezpráví, pseudohumanita, pseudotolerantnost, neúcta k životu, práci a duchovním hodnotám jsou ve srovnání s úrovní vědy a dosavadními historickými zkušenostmi lidstva jedním z paradoxů současného světa. Není to vina „doby” a už vůbec ne „daň demokracie” nebo „daň svaté války” atd., jak se někdy (nikoliv v citovaném článku) uvádí. Podobné fráze jen zastíňují pravý stav věcí. **S napětím, konflikty a násilím se může smířit ten, komu slouží, masochista nebo subjekt bez pozitivní orientace a inteligence.** V tomto ohledu se s názorem F. Ročka rozcháším.

Bezpečnostní politika a moderní krizový management, ale i sdělovací prostředky nutně musejí zvýšit akcent na etické aspekty bezpečnostního prostředí a krizí. Mezinárodní

násilí a válečné konflikty, minulé, současné ani budoucí, nemohou být prezentovány jako něco normálního, jako otázka zvyknutí si.

Naopak musejí být prezentovány jako něco mimo normu, jako indikátor a projev primitivismu, zaostalosti, defektního myšlení a jednání. Velký dluh vůči sobě samým a hlavně vůči budoucím generacím mají, kromě politiků, subjekty kultury a vzdělání. Je paradoxem, jak v době kolosálního pokroku v oblasti komunikační a informační techniky a technologií vážne elementární schopnost dorozumění mezi lidmi, národy a státy. Je paradoxem, jakou roli za této situace hrají sdělovací prostředky. I v této, zdánlivě neexaktní oblasti, je nutno věci a jevy pojmenovat a položit si otázku „*Cui bono?*“ (Komu to poslouží?). Musím připomenout, že etickým aspektům a vlivu sdělovacích prostředků v řešení otázek národní bezpečnosti se ve státech NATO věnuje značná pozornost. Přesvědčil jsem se o tom v průběhu studia v kurzu národní bezpečnosti v roce 1995 v Kanadě. V tomto smyslu je přístup F. Ročka k Evropě 21. století značně omezený a nemoderní.

Abych však pouze nekritizoval: V citovaném článku se velmi správně akcentuje význam ochrany vzdušného prostoru. I přes dostupnost pozemních destrukčních prostředků, včetně arzenálu teroristů v oblasti konvenční, jaderné, chemické a biologické, „vzdušná“ dimenze bezpečnosti je v současnosti a bude i v budoucnosti prioritní. Je však nezbytná komplexnost a hloubka úvah. Nemusí totiž jít pouze o „úder“ ve vojenském smyslu, resp. o aktivity „cizí moci“ ve smyslu stávající národní bezpečnostní strategie. Minimálně stejný význam mají **nepředvídatelné, reálné nebo zdánlivé motivuprosté projevy násilí nebo činy duševně chorých lidí, případně zneužitých k účelové destabilizaci a znemožnění pozitivních stabilizačních procesů.** I v tomto smyslu má význam kultura, vzdělání a etika k všeobecnému postavení násilí mimo životní normu. Na rozdíl od F. Ročka se totiž domnívám, že lidé hazardní hru s agresivitou opustí, protože není šancí kolektivního zisku, ale kolektivní zkázy.

Dále chci reagovat na některé teze článku F. Ročka, týkající se ekonomických aspektů budoucích konfliktů a přípravy na ně. Pro vyhnutí se nedorozumění podotýkám, že odmítám naivní pacifismus stejně jako naivní militarismus a že plně chápu potřebu obrany na úrovni státní i alianční, včetně nezbytnosti zajištění adekvátních zdrojů a potřebného časového předstihu ve výstavbě ozbrojených sil vzhledem k trendu bezpečnostního vývoje.

Ve zmíněném článku se uvádí, že armády států východní Evropy byly „cílevědomě svými vládami zanedbávány“, v důsledku čehož je jejich akceschopnost omezená. Pomínu-li stylizaci této teze, skutečnost, že v našem světě je reálné omezeno všechno, i následnou sekvenci článku, téměř zábavnou formou, snad pro uklidnění příslušníků AČR, popisující žalostnou situaci v technickém vybavení Bundeswehru, včetně nedostatku dalekohledů u jednoho instruktážního týmu, musím konstatovat, že ani otázky obranných výdajů a zbrojní výroby nejsou v článku prezentovány moderním způsobem a v potřebné hloubce. Pokud by totiž armády ve „východních zemích“ byly bývaly „podceňovány jako zbytečný zřout peněz“, nemohly by dostávat ze státních rozpočtů částky, které dostávaly: nikterak enormně vysoké, nikoliv však zanedbatelné.

Pojetí v prezentovaném článku je zkreslené. Vždyť obrana není jedinou oblastí, kterou stát musí ze svých zdrojů, vytvořených občany a svěřených mu ke správě, pokrýt. Prezentované konstatování, i podobná, při různých příležitostech se vyskytující téměř

hysterie o absolutně nepostačujících zdrojích na obranu, o přežívání, živoření atd. opět zavádí seriózní úvahy, včetně otázek o budoucnosti Evropy a světa, na scesti.

Ptám se tedy F. Ročka: Která oblast působení státu, včetně zdravotní a sociální péče, životního prostředí, vzdělání, kultury, dopravy, zemědělství, vnitřní bezpečnosti, legislativy ap., byla a je plně zdrojově pokryta nebo dokonce předimenzována? Ví o některé zemi, kde tomu tak je? Ví o nadbytečných zdrojích, které bylo možno, bez újmy v jiných, státem spravovaných oblastech, na péči o armádu přesunout? **Princip nářků nad nedostatkem zdrojů nikam nevede.** Vždyť HDP je jen jeden a navíc jeho reálná hodnota je pouze zobrazena finanční částkou. Jde o věrnost tohoto zobrazení, o reálné hodnoty, vytvořené prací občanů. Stejně tak obranné zdroje nezáleží pouze na procentu HDP, ale na reálné hodnotě tohoto podílu. Navíc, a to je podstatné, jde o to, jak odpovědně a promyšleně jsou zdroje spravovány, alokovány, využívány a kontrolovány.

Tato otázka má nejen vojensko-odborné a ekonomické, ale i výrazné politické a etické aspekty. Často se uvádí, že neplacení daní je ve vyspělých státech považováno za druhý největší zločin po vraždě. Domnívám se, že **větším zločinem je hazardování, zneužívání nebo přímé rozkrádání státních prostředků**, přičemž v oblastech zdravotnictví, obrany a bezpečnosti jde o zločin s nádechem hyenismu. F. Roček prezentuje armádu jako „žrout peněz“. Je si jist, že všechny prostředky, vyčleněné ze státního rozpočtu pro rezort obrany, „sežrala“ pouze armáda pro svoji existenci, výcvik a výstavbu?

Chťel bych se krátce zmínit o fenoménu snižování počtů osob v armádě a využívání uspořádaných personálních výdajů na technickou modernizaci, o kterém se v diskutovaném článku mluví. Technizace a informatizace vojenství je nezvratný proces, přinášející velmi pozitivní efekt v případě snížení nákladů a ekologické zátěže výcviku vojsk (trenažéry, simulační technologie, řízení a velení) a v potenciálu obranných prostředků, zejména PVO. Nelze pochybovat ani o lukrativnosti vojenských zakázek pro výzkum, vývoj a výrobu.

Zároveň je však třeba vidět i druhou stranu mince, a to vnitřní konflikt, vyplývající z odlidštění vojenských procesů v aspektu ztrát na životech bojujících, resp. obecně destruuujících subjektů. To platí v případě na dálku iniciovaného výbuchu i odstartování rakety nesoucí jadernou nálož: iniciátor přežívá. Přitom je známo, že ztráty na životech od určitého prahu působí cestou veřejného mínění na straně agresora jako tlumící faktor v eskalaci konfliktu. Redukce ztrát komбатantů, mnohonásobně kompenzovaná ztrátami civilního obyvatelstva, může principiálně tlumící mechanismus deformovat a mít negativní vliv na průběh krize.

V těchto otázkách není nutno čekat na praktické tragické zkušenosti. Inteligentní stát a národ, stejně jako každý inteligentní nesebevražedný organismus, vybavený zkušenostmi a analytickými schopnostmi, předvídá a koná. Nikoliv ovšem pouze v oblasti přezbrojení armády pro úkoly 21. století, na které, podle F. Ročka zbývá zhruba 12 let. Pozitivní signály aktivního, inteligentního přístupu lze indikovat i ve Vojenských rozhledech, např. [3, 4]. Je jen nutno najít vyvážený vztah teorie a praxe, neredukovat fenomény bezpečnosti a krizí na materiálně-energetické procesy, nazývat věci a jevy pravými jmény a nestydět se vedle technických, organizačních a ekonomických stránek vidět a uvažovat aspekty moderní politiky a etiky. O nutné hloubce a exaktnosti jako protiváze povrchnosti a nekomplexnosti úvah a aktivit jsem se již zmínil.

Lze indikovat široké spektrum aktivit, které mohou výrazně přispět k tomu, aby vůbec existovala Evropa 21. století, aby vůbec existovaly všechny světadíly, jejich národy,

životní styl, kultura, přírodní prostředí a zdroje, aby jejich obyvatelé uléhali ke spánku beze strachu z toho, že po probuzení nebudou moci mluvit svou řečí, řídit se svým právem a využívat dědictví a výsledky práce svých otců a dědů, aby se v zrcadle budoucnosti, v poznání 21. století, jevila vize F. Ročka v jeho článku jako nereálná.

Vůbec nejde o utopii nebo fikci, ale o nutnost. Nikoliv doba, dějiny, ale naše děti a jejich děti, příroda, Země i vesmír nás, obyvatele 20. století, i přes protesty subjektů, majících zdánlivý a dočasný prospěch z nepříznivého vývojového trendu, důrazně žádají: Konec hazardu, konec plýtvání zdroji, konec nemoderního, neodpovědného přístupu k budoucnosti! Konec uvažování o globálním konfliktu jako o „housce na krámě“! Již nelze kalkulovat s přístupem „po nás potopa“, „nějak bylo, nějak bude“ nebo „Česká republika bude zasažena jen okrajově“, jak, v určitém rozporu s jinde prezentovanou exponovaností „českého prostoru“, uvádí F. Roček. Prahová hodnota, kdy lze ještě dosáhnout pozitivního zvratu a zabránit globální katastrofě, existuje a svět se k ní se blíží. To není podvědomá, ale reálná obava.

Zdá se, že politické reprezentace národů a států nemohou, resp. nedokáží, i přes svou snahu, potřebnou službu svým občanům k zajištění míru a bezpečí v celosvětovém měřítku poskytnout. Chybějící profesionalita vládnoucích struktur, enormní politizace státní správy, celosvětový, doufejme dočasný, úpadek kultury a etiky, materializace života, deformace hodnotové stupnice a s nimi související manipulovatelnost a pasivita občanů, znásobená neodpovědným působením médií i povrchností úvah některých odborníků jsou na jedné misce vah.

Na druhou miskou vkládají své poznání, úsilí a odpovědnost profesionálové různých oborů, nezávisle na státní a politické příslušnosti, národnosti, barvě pleti, věku a náboženském vyznání. Není to konkurence, ale pomoc politikům. Jsou známy aktivity nejen umělců a sportovců, ale i lékařů, učitelů, vědců a odborníků z dalších profesí.

Není důvod, aby profesionálové-vojáci zůstali stranou. Není důvod, aby kromě výměny názorů o tom, jak řešit krize, jak válčit, jaké zbraně vyvíjet a kupovat, jak efektivně využívat obranné zdroje (kterých mají tak zoufale málo), začali diskutovat o tom, jak neválčit. Vždyť profesionálové-vojáci nejlépe vědí, co je válka a zejména, co by byla budoucí válka. Nemohou být jen loutkami v rukou politiků, počítačových a zbrojních firem. Musí být a jsou i občany a lidmi, hodnými těchto jmen.

Nesnadný, dlouhodobý a z mnoha hledisek nepopulární proces s touto orientací by měl být, a věřím, že bude, akcelerován a pojat v nové kvalitě. Těmito otázkami jsem se zabýval již v [5]. Přivítám názory na svůj příspěvek i reakci F. Ročka, jehož článek mne k polemice inspiroval.

Literatura:

1. Svoboda, V.: Strategie v zrcadlech, VR 6/95.
2. Krempaský, J.: Synergetika, SAV Bratislava, 1988.
3. Kočí, J.: Globální bezpečnost - optimalizace mezinárodních vztahů, VR 2/98.
4. Spáčil, L.: Pojetí krizových jevů, VR 3/98.
5. Svoboda, V.: Konstruktivní role armád v současném světě, VR 7/93.